

DEVÁTÁ PŘEDNÁŠKA

Dornach, 1. srpna 1922

Hodnoty vyjádřené v národohospodářských poměrech zprostředkovaně. Spojené produkty, cena žita, výkon lékaře. Vnitřní hospodářství. Trojnásobná produktivita kapitálových přesunů prostřednictvím kupování, půjčování a darování, darování je přitom nejproduktivnější. Obchodní kapitál v Anglii - půjčovní kapitál ve Francii

- průmyslový kapitál v Německu. Lidské vlastnosti, které za tím stojí. Bankovníctví, ve kterém je peněžnictví bez přírodního subjektu; odosobněná cirkulace peněz, „bezobjektový imperialismus“.

GA 340

Rudolf Steiner

Vzorce, které jsem se včera pokusil znázornit, nejsou samozřejmě vzorce matematické, ale takové vzorce, o kterých jsem hovořil již dříve, které vlastně musí být verifikovány na životě. A nejen to. Tyto vzorce musí být pojímány tak, aby v národním hospodářství skutečně žily.

Dnes vám tedy musím říci mnohé, co může postupně vést k tomu, že pochopíme, jak tyto věci národohospodářsky žijí. Když se jednoduše podíváme na to, že v celém národohospodářském procesu musí mít všechno, co zde cirkuluje, určitou hodnotu, tak nám musí být na druhé straně zase jasné, že se v národohospodářském organismu může objevit leccos, co svou hodnotu v pochodech národního hospodářství bezprostředně nevyjádří.

Chci vám to objasnit na jednom příkladě, který nás pak povede k tomu, abychom si uvedli některé další národohospodářské pojmy. Takovéto věci, které objasňují jaksi skrytější národohospodářské souvislosti, vylíčil ve svých národohospodářských knihách velice hezky *Unruh*. Já zde pak uvádím jenom to, za čím jsem sám šel a o čem mohu říci, že to čistě na základě pozorování odpovídá skutečnosti, ačkoli je *Unruh* duchem veskrze neseným státní ekonomii, který tedy tím, že vlastně nemyslí hospodářsky, nýbrž politicky, nedokáže zase tyto věci uvést do odpovídající souvislosti.

Co nás může upozornit, jak komplikovaně se věci v národohospodářském procesu odehrávají, to je například v určitých oblastech střední Evropy cena žita. Jestliže si člověk poslechne velkostatkáře, pak velice často slyší: Na ceně žita se nic nevydělá; naopak, na ceně žita se prodělává. Co se tím vlastně myslí? Tím se především myslí, že žito se pro tyto lidi nedá prodat tak, jak se musí prodávat to, u čeho se například - alespoň ve své podstatě - cena skládá z cen za suroviny, z výrobních nákladů a určitého zisku. Pokud bychom vzali ceny žita tímto

způsobem, pak bychom jednoduše zjistili, že neodpovídají tomu, co představují výrobní náklady a určitý zisk. Takové ceny jsou hluboko pod tím. A kdybychom tímto způsobem sestavili bilanci pro nějaký zemědělský podnik, že bychom prostě za ceny žita dosadili hodnoty, jaké jsou na trhu, pak bychom prostě dosadili hodnoty, které zásadně musí ovlivňovat bilanci v negativním smyslu. Jak říkám, člověk za tím může jít a je naprosto správné, že se - jak by se mohlo říci - prodává *pod* cenou. Nu, to ale přece ve skutečnosti nemůže být. Není možné, aby se to ve skutečnosti dělo. Navenek se to však takto naprosto děje. Jedná se zde o následující věc: Žito je zdrojem nejen zrna, ale i slámy. Slámu ale tito zemědělci, kteří dávají zrno žita pod cenou, prodávají jen z nepatrné části. Většinou ji použijí ve svém vlastním statku. Tím zaopatří zejména dobytek. A pak sestavují svou bilanci tak, že to, co tratí na žitě, vyrovnají hnojem, který dostanou od zvířat. Tento hnůj je ovšem to nejlepší, co se dá pro zemědělství získat. Je mimořádně bohatý na bakterie. A tímto způsobem dostaneme vlastně ten hnůj opět darem - vzhledem k bilanci je to dar. Takže se tedy tímto způsobem dá skutečně dosáhnout vyrovnání v bilanci.

Vidíte, že zde máme něco, co nás nutí utvořit si národohospodářský pojem, který je mimořádně důležitý a který se v národohospodářské literatuře nebere příliš na zřetel. Tento pojem, který bych tu chtěl utvořit, je pojem vnitřního hospodářství“ v rámci hospodářství národního. Čili, když hospodářství provozuje hospodářství v sobě samém, to znamená, když v sobě samém provádí směnu produktů, takže produkty pak nejsou prodávány ven, ani zvenčí kupovány, ale cirkulují uvnitř hospodářství samotného - to bych chtěl označit za vnitřní hospodářství vůči národnímu hospodářství obecně. Kde funguje vnitřní hospodářství, máme naprosto co dělat s možností, že se tu produkty budou prodávat pod jinak národohospodářsky nutnou cenou. Tím se přirozeně stává tvorba cen v rámci nějaké národohospodářské oblasti mimořádně komplikovanou řadou skutečností.

Nyní však, pokud vyjdeme z těchto, jak jsem říkal, už i národohospodáři zaznamenaných souvislostí, můžeme přejít k jiné řadě skutečností, o které jsem se již zmínil z jednoho určitého hlediska, na kterou se však nyní musíme podívat ještě z hlediska jiného. Před několika dny jsem vám totiž řekl, že národohospodářské souvislosti člověk jen tak bez dalšího neobsáhne. Když si uvědomíme, že takový švec, říkal jsem, onemocní a dostane nějakého nešikovného lékaře, pak zůstane nemocný tři týdny a nemůže vyrábět žádné boty; jeho obuvnické výrobky, které by po tři týdny vyráběl, se tedy nebudou dostávat do národohospodářského oběhu. Potom jsem vám řekl, že dostane-li šikovného lékaře, který ho za osm dní vyléčí, a on pak může po celých čtrnáct dní vyrábět ty svoje boty, můžeme si položit tuto otázku: Kdo nyní z národohospodářského hlediska vyráběl ony boty. Z národohospodářského hlediska je v tomto okamžiku národohospodářského procesu bezpochyby vyráběl onen lékař. O tom není nejmenších pochyb.

Nyní tu však máme zase něco jiného. Je totiž otázkou, jestli je ten lékař také dostal zaplacené. Zaplacené je ten lékař ovšem nedostal. Neboť mohli byste provést následující výpočet. Mohli byste podle trhu spočítat, kolik tyto boty, vyrobené lékařem, dělají, a mohli byste to vzájemně vyúčtovat, kdybyste sestavili poněkud delší bilanci, do které byste započítali jeho výdaje na vzdělání, a tehdy byste viděli, že jeho výdaje na vzdělání by se pravděpodobně příliš nelišily od všech těch bot, které vyrobil, od všech těch jelenů, které střelil - neboť jak známo nemají lékaři vždy onu vlastnost, aby jednoho, který by byl jinak vyřazený ze života tři týdny, vyřadili jenom na osm dní. V každém případě však, ať už se ta celková bilance udělá jakkoli, neprovedli bychom onen národohospodářský výpočet správně,

kdybychom ho provedli takovým způsobem, že bychom boty, které vyrobí, jeleny, které střílí, když vyléčí dřívě nějakého myslivce, obilí, které sklídí atakdále, vzájemně nevy- účtovali s jeho vzděláním. Jenomže onen národohospodářský proces je tu přirozeně velice komplikovaný a také ono placení se ukazuje jako mimořádně komplikované.

Z toho tedy můžete vidět, že se vůbec nedá s takovou jistotou na nějakém místě říci, odkud se vlastně něco v národohospodářském procesu platí. Člověk musí jít někdy hodně daleko, aby vypátral, odkud se něco platí. Kdo by v národohospodářském procesu hledal jenom hladkou jednoduchost, ten nikdy nedospěje k národohospodářským názorům, které by se nějak kryly se skutečností. Takový člověk nebude nikdy směřovat k tomu, co jsem řekl. Je to dáno vlastně za oněmi vzorci: cena, nabídka, poptávka atakdále. K tomu nebude směřovat. Člověk k tomu však směřovat musí. Tak, tím se ovšem správné ohodnocení národohospodářského procesu stává neobyčejně obtížným, protože to pro člověka právě z toho důvodu, že - řekněme - pro určité výdaje jsou příjmy velmi vzdálené, není vůbec snadné, aby v celkovém národohospodářském procesu poznal, co je zaplacené, koupené, co je půjčené a co darované. Neboť předpokládejme nyní, že se uskuteční to, co jsem řekl před několika dny, že u kapitálu, který nějakým způsobem vzniká, se zabrání jeho hromadění v půdě a vloží se do duchovní kultury, pak se to může stát v té formě, že se například založí stipendia a nadace. Tady máte darování. A teď tedy můžete na jedné straně vašeho velkého, avšak skutečné národohospodářství zahrnujícího účetnictví teprve vidět, že v tom, co nyní onen lékař vyrábí v podobě bot v průběhu dvou týdnů, máte možná položku, kterou musíte hledat na druhé straně v rubrice darování, když měl třeba nějaké stipendium nebo měl účast na nějaké nadaci.

Zkrátka, vyjdete-li z tohoto stanoviska, můžete položit závažnou otázku: Jaké jsou vůbec nejproduktivnější kapitálové přesuny v národohospodářském procesu, ty vůbec nejproduktivnější? A když budete dál sledovat takové souvislosti, jak jsem je teď popsal, když budete zejména sledovat, co může z dostupného kapitálu vplynout do nadací, do stipendií, do ostatních duchovních statků kultury, které pak zase plodně působí na veškeré podnikání, na veškerou duchovní produkci, pak zjistíte, že tím nejplodnějším v národohospodářském procesu je právě darování a že ke skutečně zdravému národohospodářskému procesu se dá dojít vlastně jen tehdy, když je tu za první možnost, aby lidé měli co darovat, a za druhé aby měli dobrou vůli to, co darují, darovat také rozumným způsobem. Takže zde přicházíme na něco, co se osobitým způsobem včleňuje do národního hospodářství.

A to kuriózní přitom, to je něco, k čemu se nedá dojít nějakým pitváním pojmů, ale jen na základě obsáhlé zkušenosti; obsáhlá zkušenost vás k tomu však dovede, čím víc za tím půjdete - a já bych vám to dokonce doporučoval, pokuste se zaměřit skutečně hodně disertačních témat právě na otázku, jak působí v národohospodářském procesu darování. Potom zjistíte, že darování je tím vůbec nejproduktivnějším, takže tedy darovací kapitál je tím vůbec nejproduktivnějším v národohospodářském procesu. Méně produktivní v národohospodář-

ském procesu je půjčovací kapitál a nejméně produktivní v národohospodářském procesu je to, co bezprostředně podléhá koupi a prodeji. Co se bezprostředně platí v koupi a prodeji, je to nejneplodnější v národohospodářském procesu. To, co spočívá v půjčování, co se tedy do národohospodářského procesu dostává přes funkci půjčovního kapitálu, to má - abych tak řekl - střední produktivitu. To, co se do něho dostává prostřednictvím darování, má produktivitu vůbec největší, už jen z toho důvodu, že se skutečně ušetří ona práce, to znamená výkony oné práce, která se jinak musí vynaložit, aby se získalo to, co se tu daruje. Daruje se to, co jako volně disponovatelné vzejde z národohospodářského procesu a co by tento proces poškozovalo, kdyby se to hromadilo v půdě.

Můžeme tak vidět, že v jednom okamžiku svého vývoje neposkytuje národohospodářský proces absolutně žádné vodítko ke svému pochopení, ale že je třeba bezpodmínečně přihlížet k tomu, co předchází a co následuje. K tomu však zcela jistě nelze přihlídnout, pokud to nebudou posuzovat lidé, kteří se asociativně sdruží a kteří tedy mohou mít náležitě ponětí také o minulosti a budoucnosti. Vidíte, že národohospodářský proces je třeba postavit na poznání lidí do národního hospodářství zapojených. To z těchto věcí také vyplývá. Ono je vůbec těžké jen tak zvážit, do jaké míry se na celém lidském životě - nakolik je toto životní materiální - jednotlivé faktory v národohospodářském procesu podílejí.

Z určitého hlediska můžeme v národohospodářském procesu mluvit o obchodním kapitálu, kapitálu půjčovním a kapitálu průmyslovém. Obíhající kapitál se zhruba vyčerpá tím, že se rozdělí na kapitál obchodní, půjčovní a průmyslový. Nuže, v té nejrůznější podobě máme v národohospodářském procesu tyto tři věci: obchodní kapitál, půjčovní kapitál a průmyslový kapitál. Jelikož jsou v celém národohospodářském procesu roztroušená ona vnitřní hospodářství, jak jsem je ukázal dnes na jednom příkladě, je teď skutečně velice obtížné říci u nějakého národohospodářského procesu, odehrávajícího se v rámci většího celku, jaký má, kvantitativně vyjádřeno, na národohospodářské prosperitě podíl kapitál půjčovní, průmyslový a obchodní. Přece se však se ale dá postupně dojít k udržitelným pojmům, dívá-li se člověk na tyto věci z hlediska poněkud širšího horizontu.

Podívejme se nejprve na celé národní hospodářství, státní hospodářství, jak musíme říkat v souladu s novějším hospodářským životem. Máme tu, řekněme například Francii. Volím ji jen jako příklad. Máme tu Francii. Na Francii v celé její světově hospodářské souvislosti, jaká byla zejména před válkou a jak se pak ve svém působení ukázala ve válce, se dá pozorovat, jak v hospodářském procesu ve velkém působí půjčovní kapitál. Vždyť Francie měla vlastně vždy - dalo by se říci - určitý sklon k tomu, že půjčovní kapitál skutečně ukládala, že tedy s půjčovním kapitálem jako s takovým zacházela. Víte přece, že nakonec všechno to, co potom proniklo do oblasti politické, na čem se daly tak jasně vidět škody ze spojení hospodářského a právního života, tedy vlastně života politického, že se to vzhledem k Francii odehrálo v poskytování půjček jak Rusku, tak i Turecku. Dokonce i do Německa, přestože jinak bylo v celé Francii vždycky lepší o Německu se nezmiňovat, se už exportoval francouzský půjčovní kapitál, například na počátku stavby bagdádské dráhy, kde se Anglie stáhla; Francie ovšem těmto lidem, například *Siemensovi* a *Gwinnerovi*, kteří tu stáli na špici podnikání, půjčovní kapitál dala. Francie tedy vlastně byla v podstatě půjčující zemí, takže bylo vidět, jak se půjčovní kapitál zaplétá do celkového národohospodářského procesu.

Naprosto se teď nechci vyjadřovat pro něco nebo proti něčemu, nýbrž chci pouze podat objektivní popis. Na jednom

vnějším historickém jevu můžete skutečně vidět, jaké zájmy onen půjčovní kapitál vlastně má. Obrátíme-li svou pozornost, řekněme na soukromá hospodářství, pak všude, kamkoli se podíváme, uvidíme jedno: soukromě hospodařící člověk bude člověkem mírumilovným; neboť on za všech okolností ví, že v jeho úrokových poměrech zavládne nepořádek, jestliže někomu poskytne svůj půjčovní kapitál a přes hospodářské souvislosti se přežene válka. S tím také počítají všichni národohospodáři, že půjčující lidé jsou lidé mírumilovní. A to je také ten důvod, proč se u Francie dá vždycky říci, že nemá na válce žádnou vinu. Z toho prostého důvodu se to dá říci, že chce-li člověk dokázat, že ve Francii válku nikdo nechtěl, stačí, aby poukázal na zájmy malých rentiérů, nikoli na zájmy těch, kteří k válce popouzeli. Ve Francii byli vždy v pozadí lidé, kteří válku ani trochu nechtěli. Právě tato historická skutečnost nám může ukázat ve velkém to, co však naprosto existuje i v malém. Půjčovatel, tedy ten, kdo se těší půjčovnímu kapitálu, kdo může půjčovní kapitál poskytnout, je vlastně člověk, který by byl nejraději, kdyby hospodářství bylo ušetřeno rušivých vlivů vyvolaných událostmi, které samy k hospodářství nepatří, i takovými událostmi uvnitř hospodářství samotného, které v hospodářském životě vyvolávají obzvlášť silné otřesy. Ten, kdo má poskytnout půjčovní kapitál, bude milovat poklidný chod pozemského žití o to víc, že by si sám chtěl svůj úsudek v podstatě ušetřit a spíš by chtěl dát na to, že se mu právě řekne: Tam a tam je něco dobře uložené.

V naší době, kdy veřejný úsudek má sice o sobě velmi vysoké mínění, v podstatě se však objevuje přece jen velice málo, v této naší době je zároveň - dalo by se říci - možnost poskytovat půjčovní kapitál spojena s mimořádně silnou vírou v autoritu v hospodářském životě i v životě vůbec. A to zase s mimořádnou silou kalí hospodářský úsudek. Peníze na úvěr dostanou snadno ti lidé, kteří jsou nějakým způsobem orazítkováni a podobně. Osobní kredit je ochotně poskytován tomu, kdo je nějakým způsobem orazítkován. Podle toho se ta věc rozhoduje. A není-liž pravda, podle toho, jestli tento autoritativní princip vůbec je nebo není kultivován, podle toho také vidíme, že do hospodářského života mohou buď produktivně zasahovat osobně schopnější lidé, anebo naopak ti, kdo se nikoli pro své schopnosti, ale na základě jiných souvislostí - ty přece také existují - stávají například komerčním radou. Jestliže mohou tyto lidé zasahovat do hospodářského života, bude to vypadat právě jinak, než když je člověk odkázaný na to, že se tyto věci zprostředkují pouze povšimnutím si osobních schopností v čistě veřejném úsudku. Tady zasahuje do hospodářského života opět něco, co se dost dobře nedá uchopit. V jisté společnosti se v poslední době stalo až příliš běžným používat jedno slůvko všude tam, kde si člověk tak docela nevystačí s pojmy, a proto v poslední době dolehlo na různých místech k mému sluchu snad až příliš často ono slůvko „imponderabilie“. Chtěl bych zde výslovně zdůraznit, že se chci tohoto slova vyvarovat a poukázat na to, jak se to, co je spíše přímočaré, větví v to, za čím se budeme muset pustit po cestách poněkud křivolakých; není však nutné, aby se hned všude musel objevovat onen termín imponderabilie, jak ho člověk musel poslouchat na tom či onom místě až do omrzení. Nuže, tolik tedy jako taková malá exkurze do půjčovního kapitálu.

Přejdeme-li k průmyslovému kapitálu, pak budeme-li chtít studovat průmyslový kapitál v jeho podstatě - i když tento průmyslový kapitál prodělal osud vskutku nepřilíživě veselý - můžeme funkci průmyslového kapitálu velmi dobře studovat především na rozmachu průmyslu v Německu v desetiletích před válkou. Bude to obzvlášť dobře možné už z toho důvodu, že se průmyslový kapitál pod vlivem podnikatelského ducha skutečně bezprostředně proměnil z kapitálu půjčovního - v Německu v posledních desetiletích před válkou více než kdekoli v nějaké jiné oblasti světa. Ono je totiž skutečně pravdou to, o čem jsem se tu zmínil už ve vůbec první přednášce, že se například v Anglii postupně proměňoval obchodní kapitál v kapitál průmyslový, protože industrialismus v Anglii se z obchodu vyvíjel způsobem pomalejším než v Německu, kde industrialismus vyrazil s obrovskou rychlostí, takže skutečně to, co představuje, abych tak řekl, industrialismus v čisté podobě - a on je v čisté podobě, jestliže neproměňuje obchodní kapitál na průmyslový, nýbrž proměňuje půjčovní kapitál na kapitál průmyslový - chceme-li to studovat, můžeme tak učinit především na německém národním hospodářství.

Nuže, tento průmyslový kapitál je vlastně skutečně postaven mezi, abych tak řekl, dva nárazníky. Jedním nárazníkem je surovina, druhým jsou trhy. Průmyslový kapitál je odkázaný na to, aby pokud možno vyhledával surovinové zdroje a aby pokud možno organizoval trhy. To se ovšem na německém průmyslu nedá tak snadno studovat. Na německém industriálním můžete studovat spíše čistě národohospodářsky, jak průmyslový kapitál - abych tak řekl - pracuje sám v sobě; protože je ale tento nástup industrialismu ve všech zemích v průběhu 19. století a na počátku století 20. významný pro národohospodářský život, můžete přesto onu polohu mezi dvěma nárazníky studovat vlastně všude. Jenom musíte vyhledat ty správné skutečnosti hospodářského života. Pak vám vyplyne - a jak říkám, je dobře, když si člověk právě onen směr, onu orientaci, kterou potřebuje pro své pojmy, vymezí pomocí takto přehledných věcí - když budete pozorovat menší hospodářské oblasti, že pro určení pojmů, pro jejich charakteristiku musíte vyhledávat mimořádně obtížné cesty. Usnadníte si to, když se podíváte na jednotlivá hospodářství ve velkém, když se na těchto hospodářstvích ve velkém naučíte poznávat, jak se mocenské pojmy a někdy i mocenské pojmy maskované do právních pojmů uskutečňují zpravidla nejintenzivněji, jedná-li se o to, zpřístupnit surovinové zdroje. Můžeme to ve velkém studovat, řekněme na burské válce, kde se jednalo v podstatě o získání ušlechtilých kovů. To byla pravá surovinová válka, která ovšem vystupovala vždy v jistém maskování, byla to však přesto skutečná surovinová válka. Příklad toho, jak se hospodářský život rozvíjí politickým způsobem, jak zasahuje do politické, do mocenské sféry, máme pak, řekněme, ve válečném úsilí Belgie, které vynaložila, aby ze státu Kongo dostala slonovinu a kaučuk. Tady můžete vidět, jakým způsobem se v národním hospodářství získávají nové surovinové zdroje. Anebo si vezměte, jak si Severní Amerika přivlastnila španělské državy v Západní Indii, protože zde našla surovinové zdroje pro cukr. Všude tedy můžeme vidět, jak vyhledávání surovin snadno vhání to, co je čistě hospodářské, na jedné straně do politické sféry, jak to dohání k rozvíjení moci. To je ta jedna strana, jeden nárazník, abych tak řekl.

Jinak je tomu s vyhledáváním trhů. A dá se skutečně na základě dějin lehce prokázat, že vyhledávání trhů stejným způsobem do politického života nezavádí. K rozvíjení moci tu prostě, na základě lidské přirozenosti, stejným způsobem nedochází. Jeden takový extrémní příklad je třeba hledat už v 19. století, když si Anglie v takzvané opiové válce podrobila čínský opiový trh. Ovšem ani tady to s tou válkou nebylo tak jednoduché, ale své slovo, abych tak řekl, tu měla už také mírová politika, když se - jakmile to celé začalo být na pováženou - našlo stojedenačtyřicet lékařů, kteří podali odborné dobrozdání, že požívání opia nepůsobí škodlivěji než požívání tabáku a čaje. Čili tady zasáhla politika, mírová politika; avšak politika se dá vždycky těžko udržet na distanc. Budete znát Clausewitzovu větu, že válka je pokračováním politiky jinými prostředky. Inu, takové definice se dají vytvořit kdykoli, neboť s takovým druhem definic se dá ospravedlnit také například věta, že rozvod je pokračováním manželství jinými prostředky. Ba, leckterá životní souvislost, postupuje-li člověk s touto logikou, se dá postavit do takového či onakého světla a lidé to pak obdivují. Kupodivu si toho každý všimne, když řeknu: Rozvod je pokračováním manželství jinými prostředky. Tady si tu věc uvědomí každý. Když se ale všude deklamuje: Válka je pokračováním politiky jinými prostředky - tu si lidé kuriozity této logiky nevšimnou, nýbrž oni to obdivují. Pokud člověk takovou logiku používá, zejména v národohospodářství, a to bych chtěl říci metodologicky, pak totiž nepostoupí ani o krok dál, pokud vymýšlí takovéto definice. Budeme-li pozorovat tento

druhý nárazník, tedy vyhledávání trhů, pak si musíme ovšem říci: Při vyhledávání trhů hraje podstatně větší roli lidská chytrost mezi póly mazanosti, lsti a moudrého národohospodářského vedení. Je tam toho ode všeho hodně, v organizování trhů, jak byly zařizovány zejména velkými národohospodářskými oblastmi, kterými se staly státy samotné, když se politika svázala s hospodářstvím; státy samotné přitom podnikly mnohé, jak co se týče moudrého vedení, tak i lstivosti, chytrosti, mazanosti atakdále. Takže si člověk pro pojmy, které si chce pro jednotlivé menší hospodářské oblasti utvořit o souvislosti mezi jednotlivým průmyslovým podnikáním a jeho vztahem k surovinovým zdrojům a k trhu, že si tu člověk přece může utvořit názorné pojmy vlastně teprve tehdy, pozoruje-li tyto věci ve velkém.

Jestliže chceme studovat funkci obchodního kapitálu, pak bude dobré studovat Anglii, a sice především v té době, kdy učinila svůj velký hospodářský pokrok prostřednictvím obchodu, čímž byl obchodní kapitál neustále zvyšován, takže Anglie vlastně vstoupila do onoho novějšího industrialismu velice nenásilně a zvolna. V době, kdy industrialismus všechno přetvářel, měla Anglie už svůj obchodní kapitál, takže se tento kapitál dá na Anglii pro dřívější doby studovat. Pro novější dobu chtěl národohospodářskou funkci industrialismu v Anglii studovat především *Marx*, ale pro starší doby, které předcházely právě vytvoření moderního industrialismu, v posledních desetiletích 18. století, když se k nim vrátíme, pak najdeme funkci obchodního kapitálu v mimořádné míře především v hospodářských osudech Anglie. A tady je ovšem třeba říci, že tím podstatným, ať už to vystupuje více či méně otevřeně nebo vsкрыtu, jak v onom velkém národním hospodářství, když je postaveno hlavně na obchodu, tak i v rámci obchodu samotného, přesto pořád je konkurence. Jistě, ta může být díky tomu, že se zavedou všelijaké slušné pojmy, velice fér. Konkurencí však zůstává přesto. Neboť to, v čem právě produktivita v obchodu spočívá, čím se právě s obchodním kapitálem dá v národohospodářském procesu zacházet tak, že se pak stane účinným, například jako průmyslový kapitál, to přece spočívá v tom, že obchodní kapitál vede k hromadění a toto hromadění není myslitelné bez konkurence. Takže funkci obchodního kapitálu člověk obzvlášť dobře prostuduje, když se zaměří na funkci konkurence v národohospodářském životě.

S těmito věcmi však mají zároveň určitou souvislost i historické proměny. Je tomu skutečně tak, že můžeme říci, že asi až do první třetiny 19. století, budeme-li ono postupně vznikající světové hospodářství pozorovat jako jeden celek - před válkou jím do značné míry bylo - že až do té doby hrály nejvýznamnější roli v hospodářském životě hospodářské procesy obchodu a průmyslu.

Doba rozkvetu, abych tak řekl klasický věk půjčovního kapitálu, nastala vlastně teprve v 19. století, a to vlastně teprve okolo druhé třetiny 19. století. A s tím můžeme zaznamenat v historickém vývoji nástup těch institucí, které slouží zejména půjčování, tedy nástup bankovníctví. Takže onen klasický věk půjčovního kapitálu a tím i rozvoj bankovníctví spadá do posledních dvou třetin 19. století a do prvních desetiletí století 20. S vývojem bankovníctví vyvíjí se stále více a více poskytování půjček jako to, co nyní, abych tak řekl, vstupuje jako první činitel do národohospodářského procesu. Přitom se však zároveň ukázalo něco zcela zvláštního, právě při poskytování půjček, totiž to, že nyní byla tímto poskytováním půjček ve velkém stylu za rozšíření bankovníctví člověku vlastně odňata vláda nad cirkulací peněz, že se cirkulační proces peněz postupně stával takovým procesem, který se - nenacházím žádný jiný výraz - který se odehrává neosobně; takže - zmínil jsem se o tom už v první přednášce - skutečně nastala doba, kdy hospodaří peníze samotné, a člověk je hned dole, hned nahoře, podle toho, jak je do celého tohoto proudu peněžního hospodářství vtahován. Je do něj totiž vtažen mnohem více, než jak si vlastně myslí; neboť peněžní cirkulace se právě během posledních desetiletí 19. století zobjektivizovala, stala se neosobní.

Tím se dostávám - a protože u národohospodářství záleží na tom, aby člověk veškerý život posuzoval nezaujatým způsobem, tak je třeba všítat si života celého - tím se dostávám k jednomu zvláštnímu jevu 19. století, zejména jeho konce, k jevu, který zpočátku vypadá psychologicky, který však potom hraje velikou národohospodářskou roli. Že životní jevy, jež se inaugurují ze sil, které jsou veskrze reálnými silami v životní souvislosti, že tyto životní jevy jako by se pak na základě jakési sociální pohodlnosti valily dál, jako se valí koule, když ji uvedu do pohybu, že tento pohyb trvá i tehdy, když už tady uvnitř ony původní impulzy nepůsobí. Tak jsme už měli veskrze národohospodářské impulzy v půjčovním systému v době, zasahující do první třetiny 19. století. Tehdy se tyto národohospodářské impulzy začaly prostřednictvím bankovníctví stávat impulzy čistě finančně-hospodářskými. Tím se to celé stává nejen neosobním, ale dokonce i nepřirozeným; všechno je vtahováno do samo se pohybujícího peněžního proudu. Peněžní hospodářství bez přírodního a osobního subjektu, to je to, k čemu směřovalo ke konci 19. století to, co bylo původně zcela nesené osobním a přírodním subjektem.

A je zvláštní, že toto bezsubjektové hospodaření, tato bez- subjektová cirkulace peněz je doprovázena ještě jiným jevem. Jevem, že státy ovšem začaly hospodařit na základě hospodářských impulzů, snažily se na základě hospodářských impulzů například kolonizovat. Zítřka uvidíme, jaký má toto kolonizování vliv na hospodářský život; také na odkolonizování se přitom musíme podívat. V reálně hospodářském procesu můžeme například velice dobře pozorovat, jaký význam má kolonizování u Anglie; Anglie se v podstatě sotva kdy dostala dál než ke kolonizování, tedy řekněme k imperialismu s objektivní substancí. Imperializováním mám na mysli osvojování si skutečných hospodářských obsahů. Když budete ale pozorovat německé kolonizování - stačí, abyste si jednou vzali koloniální bilanci - uvidíte, že německé kolonizování mělo zprvu bilanci zcela negativní. Byly jenom velice malé oblasti, které měly nakonec bilanci pozitivní. Ale i u jiných států se postupně, plíživě objevila tendence zvětšovat se prostě koloniemi. To pak také jednotliví lidé, jako *Hilferding* ve své knize „Finanční kapitál“, která vyšla v roce 1910 ve Vídni, nazvali „bezobjektovým imperialismem“.

Můžete tedy mluvit o těchto dvou jevech jako o mimořádně poučných jevech novější doby - na jedné straně o oné jak v přírodním tak i v osobním ohledu bezsubjektové cirkulaci peněz a na druhé straně o bezobjektovém imperialismu ve velkém hospodářství. To jsou veskrze dva jevy, které tu jsou v novější době, jako by v celé souvislosti jeden podmiňoval druhý. Můžeme říci: Čistě psychologické je to, z čeho se dá vyjít; avšak v dalším průběhu se to stává hospodářským; neboť má-li někdo neproduktivní kolonie, musí být to negativní zapláceno. Čili potom to už zasahuje do hospodářské sféry. Nuže, tolik k tomu, o čem jsme dnes měli hovořit.